

Розставання з дідизною

Олександр Мінович

Слухайте аудіокнигу в виконанні автора:

Ваш браузер не підтримує відтворення аудіо

Того літа все вродило, як ніколи. Яблук було – гілля ламалось. Дід Остап підпирав їх ліщиновими палками-рогatinaми.

Груші налилися, стали, мов м'ячі. А на дереві висіло їх так рясно, що на ціле село хватило б.

Гусенята, качата, курчата – плодилися й не пропадали.

В лісі грибів, хоч косою коси. Кошиків, корзин не хватало аби зібрати.

Баба Мотря насушила на зиму стільки всього, що узвар і юшка з грибів буде не тільки на Свят-вечір, а й для кожного зимового дня. Проте, це не тішило її – чомусь тривожило. Казала, якби не до добра:

– Наче пирид вуйною... Ото точно так було в штирнацятomu й сорок першому. Старі люди завжди говорили: багацько грибів – на біду.

– Шо ти несеш, стара?... Яка зараз тобі вуйна?... Каркаєш, наче ця ворона. Хто там помнить типерички, шо там було в тому чотирнацятom годі? Нима кому на нас нападати, – сердився дід Остап.

– Може мириканці?

– Мириканці, мириканці... Ду американців, як ду місяця... Мелеш їрунду... Гіографію треба вчити... Ше наклич чого на нашу голову... Мириканці...

Сім'я Гордієнків сіла вечеряти надворі, під старою грушею. Вечір ще був теплим, хоч і літо скінчилося. Тільки й посидіти, поки холодом не тягне.

Остап, Мотря, дочка Галя, їхній же дорослий син Андрій з жінкою Оксаною і онук – першокласник Ярослав.

Коли в сім'ї знайшовся внук – Остапа й Мотрю стали називати дідом-бабою, навіть діти та сусіди. Ярослава ж – Яриком. З малим в хаті стало затишніше й веселіше. Кожен так і ліз з ним бавитись. Баба однесла тихенько його охрестити до церкви. Батькам же – зась. Прочує хто, донесе куди слід – з роботи попруть.

Андрій вчителював у місцевій школі. Викладав якраз географію. Дід Остап на його книжках світ вивчав. Оксана бібліотекою завідувала.

Інтелігенція, одним словом. Але поки дід живий – лінуватися не дасть. Заставить і город доглянути, і сад, і худобу. З зарплати молодих багато не купиш. Он хату нову затіяли ставити, в старій вже місця мало.

Все крутиться навкруги діда Остапа. Він тут за старшого. Слухають і слова поперек не скажуть. Навіть Галя, хоч яка вже норовиста.

Норов та вертихвісто не мішає Галі працювати в полі і співати гарно. Так, що на другому кутку села чути, коли затягне. Такий голос може навіть заглушити церковний дзвін. Правда, б'ють в нього сельчани тільки на Великдень. Бо й того не можна. Дзвони

заборонені. То ще якась чудасія, що ті дзвони не забрали. І саму церкву залишили, теж чудасія. В сусідніх селах вже давно немає.

Галя збирається чкурнути на село, але дід пильний:

- Сиди, коза, й не брикайся. Удбігала своє. В неділю свати прийдуть, то нима чуго бігати. Одного треба диржатися.

- То й шо, як свати?... Шо вже й до дівчат не можна заглянути?

- Сиди кажу... Вийдеш замож, шо хоч роби, а зараз я за тебе утвічаю. Потерпиш... Он посуду поможи матері помити.

В неділю в Гордієнків заручини. За всіма правилами, неначе в старі часи. Хоч радянська влада вже багато років править, але в Яблунівці давні традиції збереглися. І сватають, і колядують, і вінчають, і христять тихенько, аби тільки начальство не знало.

Свати прийшли з хлібом, рушниками через плече. Вклонилися по старшинству. Сіли на лавці під вікном. Церемонилися... Од вгощання спершу відмовлялися... Мову вели, як годиться, про лисицю хитру, що від них втекла, але сліди залишила, які привели прямо до цього двору. Про мисливця-сміливця, який не боїться женитися, сім'єю обзаводитися.

Галя довго не показувалася, потім піч колупала, очі опускала, соромилася і, здається, по-справжньому.

Хазяї легенько пустивши в іронії губи натякали, що гарбузи цьогоріч добрі вродили - на два вози не вкладеш. Гості з того тільки сміялися - казали: "відаєм куди йшли, не за гарбузами".

В хаті знали: молоді вже давно зговорилися. А свати, то тільки, аби все було по-людськи, як з діда-прадіда заведено.

Коли те, що треба сказали - почала Мотря з Оксаною на стіл ладнати.

Огірочки малосольні, гриби солені й смажені в сметані, гусака, який ще вчора сичав на Ярикових дружків, картоплю таку, немов кулаки в місцевого коваля та й всього іншого потроху. Так, що місця не було де поставити.

Дід Остап приніс з комори невеликий бутель перваку і квасу бузинового. Розмістив посеред столу, прицмокував-хвалився:

- Такого квасу ни в кого ни знайдете, а горілка в нас - сльоза. Вдалася - самому пити не подобає. Хочеться аби й люди спробували. Коли гнав, то думав - таку б тільки на сватання. Бачите, як воно вийшло. Наче у воду глядів.

Баба Мотря ставила на стіл, приговорювала:

- Їжте-пийте, гості дорогії, сваточки рідненькі. Все своє, все наше. Хіба - сіль куплена в маказині... А до остального рук приклали. І ми, і доця ненаглядна... Господиня - пошукати... До роботи навчена, шануватись привчена, а співає... Шо там і казати... Такої біше в цілим світі ни знайдете.

Галю не задіяли, посадили коло жениха. Коло Дмитра. Сиділи вони, немов приголомшені чи то, як і повинно бути - наче засватані. Слова не могли сказати - так церемонія подіяла.

Але коли випили по третій і почали співати - одразу Галя знайшлася...

Вела сильно й високо, аж ніби злітала кудись. Дмитро надивитися й наслухатися не міг. Млів коло дівчини. Щасливо держався за її руку, мов прив'язаний.

Свати та господарі теж старалися коло пісні. Тягли... – не всякому під силу:

– Зе-ле-не-є жи-то зе-ле-не, хо-ро-ші-ї го-сті у ме-не, зе-ле-не-є жи-то за се-лом, хо-ро-ші-ї го-сті за сто-лом, – лунало далеко-далеко.

Нехай все село чує – у Гордієнків заручини, хай завидують люди, як можуть.

Домовились весілля робити на Покрову. Все обговорили: і скільки випивки треба, і кого кликати, і яка музика буде, і де столи брати зі стільцями... Залишилося тільки Покрови чекати.

Розійшлися пізно, коли вже в сусідів не світилося. Захмелілі свати довго йшли додому, голосним співом будили поснулих людей та собак.

На другий день – всі по роботах. Ярик у школу. А дід Остап майструвати. На бочках для квашення капусти обручі кріпити треба, в погребі прибрати для буряків, моркви, картоплі.

Протицявся старий до обіду. Аж поки внук зі школи не вернувся.

Дід Остап почув, як за малим гепнула хвіртка й заскавулів радісно Шарик.

Ярослав кинув у сіни портфеля, побіг чимдуж до діда. Хлопця аж розпирало від чогось почутого:

– Діду, чув?... Виселяють нас... Море буде замість нашого села. Кораблі будуть плавати. І станцію поставлять, щоб електрику давала.

– І, що ти лепечеш?... Якої тико дурні не навчать вас в тих школах... Геть в бабу вдався... Ше про вуйну й американців розкажи.

– Правда діду... Клянусь, що правда... Мені Толік сказав, син нашого голови сільради. По секрету... Ше ніхто не знає... Толіків батько в районі був, там йому сказали... Точно море буде. Гесу якусь будуть на нас ставити.

– Йди ти зу своїми секретами знайш кудя?... Будиш міні баки забивати... Чим нести що попало – біжи бігом на ставок, принеси ряски качкам. І щоб мені одна нога тут, а друга там. Чуїш? А то розбалакався... Море тубі тут буде... Геса...

Ярик розстроївся... Нічим того діда не проймеш. Таку новину приніс, а він не вірить... Але може то ще дійсно дурня й неправда, може Толік збрехав. Дід же все знає.

В малого хлопця почуті секрети швидко вивітрилися з голови. Коли ловив черпаком ряску – з під кущів така щука шубовснула у воді – круги по всьому ставку пішли. Метрів зо два, майже така, як сам Ярик. Аж заляк від побаченого. Такої щуки ще ніхто на їхньому ставку не бачив.

Полетів малий з новою звісткою до діда...

Та по дорозі хлопці перейняли... Тільки пізно ввечері додому повернувся. Добре – баба прикрила. Знайшла відро з ряскою на стежці й кинула гусям та качкам. Дідові не сказала.

Ярослав наганявшись ліг спати, а назавтра в його голові сиділо щось нове. Так в Гордієнків про море тоді більше не чули.

Прожили ще тиждень, як згодом виявилось, щасливо, без цієї звістки. В щоденних

клопотах...

Та тільки тиждень... Коли він минув, про виселення дізналося все село. Голова сільради об'явив.

Спочатку ніхто трагедії з цього не робив, багато хто не вірив у таке. Хіба одне починання влада до діла не доводила? Он обіцяли – завод великий будуватимуть, а потім передумали, облігації заставили купляти, казали – гроші за їх повернуть, а не повертають. Може то ще, як той комунізм. Заявляли – буде, а хто в це повірить?

Однак, коли почалися перші приготування і в село почали їздити різні люди, які скрізь ходили, міряли, записували – зрозуміли селяни: виселення не минути.

І тоді Яблунівку немов накрила чорна хмара. Стало так: наче похорони кожен день.

Зважили люди, що треба буде все кинути. Хати, які будувалися часом ще дідами і в які вкладали руки багато поколінь, садки, які росли за кожною хатою не знати скільки років, ставок в якому купалися й ловили рибу старий і малий, церкву в якій хрестили батька й діда, матір, бабу, городи на яких кожную грудочку знали, кожную зеленину, які кормили споконвіку від осені до літа, гнізда лелечі, що були частиною села і без яких село було б не селом, могили, де похована родина, де дід та баба відміряли собі місце, як підуть на вічний спокій, дороги, стежки, ліс, поле. Все своє, рідне, без якого життя – не життя.

Багато хто зі старих людей ніколи з села не виїжджав, не уявляв, яким є життя за його краєм. Тут вони прожили свій вік. І війни, і революції, і голод, і всяке, всяке різне, якого було так багато на їхній долі.

Як це все покинути? Як розпрощатися назавжди і ніколи більше не побачити? Як позбутися всього, що було нажито багатьма роками, поколіннями? Що чекає їх на новому місці? Що туди можна буде взяти а, що ні?...

Болючі питання обсіли голови селян... Не давали більш ні про що думати.

Виселення призначили на весну... Проте діяти почали відразу.

Спершу зрізали тополі й верби понад шляхами. Потім почали пиляти ліс. Не дочекалися зими, аби все живе поснуло. Дерев стояли в жовто— багряному. Листопад іще не почався. Ніхто й ніколи не бачив в селі, щоб в цей час різали сире дерево. Вбране в листя дерево. Дуби, берези, тополі лежали рядами, немов солдати побиті, а їх золоті крони, наче вінці на головах.

Бачити таке людям було нестерпно. З хати старалися не виходити. Звалені дерева нагадували їх самих – так само скоро звалять і вивезуть з рідного місця.

Раніше люди кинулися б у ліс за сухостоем, на дрова. Зараз ніхто й не рипнувся туди. Нащо тепер дрова?... І тих хватить, що вже заготовлені, а наступної зими, хто скаже, як і де прийдеться?

Суху деревину, дрібне гілля палили прямо на вирубаному місці. Дим тягнувся над селом довгими, широкими пасмами і проникав у всі шпарини, неначе збирався дочасно викурити людей з домівок.

Без дерев село мовби осиротіло... Стало не захищеним з усіх боків. Від вітрів і зими. В такому селі не можна було зігрітися, почуватися в затишку.

Садків поки не зачепили...

Після лісу і шляхів приступили до церкви. Привезли чужих людей, бо свої руйнувати не схотіли. Солдат і в'язнів – змусили робити чорну справу. Начальник міліції сам з'явився наглядати. Сказав: як хто вмішається – надовго піде в тюрму. Різко попередив:

– (рос.) Есть постановление партии и правительства. Все должны его строго выполнять и содействовать. Стране нужно электричество. Без него не построят светлого будущего. Всякого, кто будет препятствовать ожидает жестокое наказание. Цацкаться не будем.

Баба Мотря зі старими жінками вирішили не підкорятися. Повважали, що їм вже втрачати нічого. Чого боятися тюрми, коли й так скоро треба цей світ покидати? Стали перед церквою стіною – не дати дороги тракторам, які мали її зносити.

Проте з ними ніхто панькатися не збирався. Відкинули, мов цуценят.

Стара кам'яна церква тракторам не піддалася, як не старалися зачепити її з боків, тягти обв'язану, неначе бранку – довгими тросами.

Стояла...

На другий день визвали військові тягачі. Залізні машини виявилась сильнішими каменю складеного людськими руками – повалили. Дзвіниця падала донизу, немов зрубана шаблею людська голова. З нею ніби звалилося на землю все святе, на якому невидимо трималося село, біля якого воно гуртувалося в щось єдине, ціле.

Навіть ті, хто ніколи до церкви не ходив, не міг дивитися на цей вандалізм без сліз. Від церкви додому йшли, наче з ексекуюції, наче їх батогамми били.

Баба від пережитого злягла... Відняло мову і праву сторону... Через два тижні душа її покинула натружене тіло.

Дід Остап почорнів... Не міг ні за що взятися... Не знав куди себе приткнути... Ходив по двору й приказував:

– Повезло бабі!... Повезло-о!... Ни бачитиме всеї наруги. Ни треба їй вже їхати світ за очі з дідизни. Тут зосталася... Вдома...

Зате не повезло живим. Найприкріше було Галі з Дмитром. Весілля відклали, поки рік по бабі не пройде. А через рік, хто його знає, чи те весілля буде де справляти.

Молоді вирішили не чекати коли їх повезуть з села. Самі подалися до міста. Роботи шукати, щоб з гуртожитком була. Задумали: там і розпишуться. Без весілля й обрядів.

До їхнього переїзду, вечорами, дід Остап вступав з сином в перепалку. Андрій всіляко вигороджував владу. Казав, що все вона робить правильно, бо так треба для того аби економіка розвивалася, що все робиться для більшості, для народу.

– А ми хто? – кричав до нього батько – Ми, що ни народ? На нас можна начхати? Як хліб наш їсти, то нихто ни каже, що ми меншість чи якісь ни такі, а як їм в голову шось влізе, то вони нас знати ни хочуть. І питати нас ни збираються.

– Що ви таке кажете, тату? То ж наша влада, народна. Вона знає, як правильно поступити. Вона ж за всіх піклується.

– Мовчи... Мені твоїх прокламацій ни тре... Ти ше ни бачив і ни знаєш, що то таке

твоя народна влада, як вона за народ піклується. Хіба вперше вони таке роблять?... Скільки то вони вже натворили, що їй нікому в світі такого ні сниться. Поживеш моє, поймеш... Вони ще не раз будуть збиткуватися над селом, над краєм нашим, ні одну затіють пакость чи якусь катастрофу... Пам'янеш моє слово.

- Як ви таке можете говорити?... Та то ж якась контрреволюція з вас пре.

- То з тебе пре... Задурманили тобі голову в твоїх інститутах і на зборах. Одкрив очі... Де ще в світі таке робиться?... В якій країні так над людьми знущаються?... Чого за царя такого ніхто ні посмів би зробити?

- Якщо так мислити - не було б у нас ні Дніпрогесу, ні Магнітки, ні Біломорканалу.

- А нашо вони?... Нашо вони такою ціною?... Я тебе питаю... Ти знаєш що вони на мільйонах людських кісток стоять? Хотів би ти того Біломорканалу, якби знав, що проведуть його по тобі, по твоїх дітях, жінці, батьках?... Га?... Ти хотів би щоб був Дніпрогес, але нас ні було?... Нашо той Дніпрогес тим, яким згубили долю й життя коли його строїли? А чого то по інших світах такого німає? Що вони там по тих америках чи ївропах цивілізації ні бачили?... Бачили і напевно свої "геси" та "магнітки" мають, але ні ціною страшних людських жертв... Знайш, краще ми б жили без того ілектричества, али були у своїй хаті, на своїй зимлі.

Оксана просила Андрія припинити суперечку, не кричати голосно, бо ще хтось почує. Тоді попруть з роботи і його, і її. Ярослав дивився на діда й не міг до себе прийти. Такого грізного діда він ще не бачив. Мови такої від нього не чув.

Весною прилетіло з вирію різне птаство... І воно було приголомшене голим місцем навкруг села. Виявилось, що й за нього потурбувались " партія і правітельство". Птаство теж підлягало переселенню.

Найгірше було з буслями... В селі ледь не на кожній третій хаті чи хліві бусляче гніздо. А їм же голова сільради довести "постановленіє" не може... Сідають вони на старі гнізда й починають їх лагодити, аби було де малечу завести.

Люди бігають з палками, гримлять-калатають в що хто може. Відлякують лелек... Щоб летіли десь інде гніздитися. Бо ж тут їм висидіти пташенят вже ніхто не дасть.

Буслі знімалися зі стріх, літали навколо, а потім знову сідали на своє місце. Звикли... Не один рік тут... Не могли второпати, що з сусідами— людьми сталося. Зроду-віку такого не було, аби люди буслів проганяли.

Зо три дні не могли прогнати. Тільки тоді змирилися птахи, як почали стріляти. Добре хоч не по них, а просто вгору - настрахати.

- Бачиш, Ярику, - казав дід до онука, - ні тільки нас, а й цієї божої птиці ні пожаліли. Великий гріх творять.

Коли зацвіли людські сади, посунули підводи з села... З усім нехитрим селянським скарбом. Граблі, вила, борони, плуги, макітри, кошики, відра і всяке таке, про що ніхто й думати не міг, що його прийдеться перевозити. Не все влізло, не всьому місця хватило... А, як же без такого бути на новому місці? Де ж його там взяти? Хто тобі його принесе? Скільки то треба різних знарядь аби хазяйнувати на землі.

Дід Остап згодився їхати в останню чергу. Куди йому спішити?... Чого пертися

поперед молодших?

Він сідав на горбочку, де колись було узлісся і дивився на останні дні рідної Яблунівки.

Дивився, як стали валити пам'ятники та хрести на кладовищі. Подумки відмічав, що якраз зараз повалили хреста на Іванові чи Петрові, на тітці чи дядьку, на кумові чи свату, на батькові чи матері, на дідові чи бабі.

Дивився, як зносили ті хати, що люди не змогли розібрати й перевезти. Згадував кожну... Що в ній де лежало, де були сіни, піч, ліжка... Згадував, що не зачинялися хати ніколи на замок, бо й замків тих не було. Кілочком клямку підваж – і заходь.

Дивився, як рівняли з землею все, що на ній випирало, все до чого було прикладено стільки людської праці, поту, мозолів.

Остап прощався, з гіркотою прощався, з тим, з чим зріднився довгими літами, з того часу, коли вперше відчув у себе під ногами цю землю. Здавалося йому: то його самого втоптали, зрівняли з землею.

На останок почали різати садки...

Коли вони впали всі в білому-білому на землю, покрили її, немов снігом, в Остапа, мабуть, вперше за життя почали котитися великі сльози.

Він вирішив не покидати села, своєї дідизни попри що. Так і сидів на звищенні – дивився, як приступає вода, як поступово поглинає його рідне, звичне, найдорожче – його світ. Він залишився з тим світом – не зійшов...

Важко було приживатися на новому місці. Молодим, то ще нічого, а старшим... що не ніч – сниться рідна сторона. Тримається в пам'яті й болить. Так же хочеться хоча б одним оком глянути, хоч на хвилюку побачити-подивитися... В розум не вкладається, що нічого вже немає, нічого не повернути...

Після великодніх свят збираються люди до своїх на кладовища. Пом'янути... В ці дні яблунівцям немає куди їхати-йти. Могили їхніх дідів та батьків залишилися під водою. Темна глибінь скрила Яблунівку так, що й жодного сліду не залишила.

Одного разу сім'я Гордієнків: Андрій, Оксана, Ярослав, Галя, Дмитро взяли човна й попливли на те місце, де колись було їхнє село. Тут вони запалили свічку і пустили її на маленькому паперовому кораблику за водою. Так стали з часом робити й інші люди, рідні могили яких були затопленими.

Якщо таким часом ви побачите, як по річці, на якій стоїть гідроелектростанція, пливуть кораблики-свічки – знайте, то пливе пам'ять про українські села:

Бірки, Толкунська Рудня, Ротичі ...

Василівка, Вороне, Чаплі ...

Бондарівка, Вітрівка, Змитниця ...

Бакота, Студениця, Теремці ...

Андруші, Гусинці, Циблі ...

І багато, багато інших...

Олександр Мінович